

Tuyên bố của Liên minh Cứu sông Mê Kông

về sự cố vỡ đập thủy điện Xe Pian – Xe Nam Noy tại Lào

Liên minh Cứu sông Mê Kông gồm các tổ chức phi chính phủ, các nhóm cộng đồng và các công dân quan tâm đến tình hình khu vực Mê Kông bày tỏ sự bàng hoàng và mối quan ngại đến sự cố vỡ đập mới đây tại khu vực dự án thủy điện Xe Pian - Xe Nam Noy tại Lào. Trước hết, chúng tôi chân thành gửi lời chia buồn sâu sắc đến các cộng đồng bị ảnh hưởng tại miền nam Lào và hạ lưu ở Campuchia.

Sự cố vỡ đập tại thủy điện Pian Xe - Xe Nam Noy là một thảm họa, nhưng không phải là một thảm họa tự nhiên mà bắt nguồn từ sai sót của các nhà thầu xây dựng đập thủy điện. Các cộng đồng Lào và cộng đồng sống ven sông Mê Kông ngày càng dễ bị tổn thương trước những thảm họa tương tự và bị đe dọa bởi các các vấn đề môi trường nghiêm trọng với kế hoạch xây dựng 11 dự án thủy điện trên dòng chính sông Mekong và 120 dự án đập khác trên các phụ lưu đến năm 2040. Các dự án mang lại rủi ro cao chủ yếu được lên kế hoạch xây dựng tại Lào theo chính sách nhằm biến nước Lào thành “cục pin của Đông Nam Á”. Thảm họa này đã tạo nên làn sóng kêu gọi chính phủ Lào xem xét nghiêm túc các dự án lớn đầu tư ở lĩnh vực thủy điện và củng cố việc thực thi luật pháp quốc gia nhằm đảm bảo trách nhiệm giải trình từ các nhà đầu tư nước ngoài.

Thủy điện Xe Pian - Xe Nam Noy là dự án gây tranh cãi từ khi mới bắt đầu xây dựng. Năm 2013, các nhà hoạt động xã hội dân sự đã lên tiếng về dự án này do quá trình tham vấn không thỏa đáng, báo cáo đánh giá tác động môi trường không đầy đủ, thiếu các đánh giá tác động xuyên biên giới, các tiêu chí về môi trường – xã hội không đáp ứng được tiêu chuẩn quốc tế. Các giai đoạn lập kế hoạch của dự án thiếu thông tin về tác động tiềm ẩn và thiếu các phương án giảm thiểu thiệt hại do dự án gây ra cho cộng đồng địa phương. Tại khu tái định cư thủy điện này, các nhà nghiên cứu đã chứng kiến cảnh người dân gặp khó khăn về nguồn lương thực, nước và đất canh tác.

Dòng sông Xe Pian và Xe Nam đổ vào sông Sê Kông - là một trong các phụ lưu quan trọng nhất của sông Mê Kông. Sông Sê Kông bắt nguồn từ khu vực miền Trung của Việt Nam,

chảy qua lãnh thổ Lào và hòa vào dòng Mê Kông trên lãnh thổ Campuchia. Tại Lào, hàng chục ngàn người thuộc khoảng 20 nhóm dân tộc thiểu số khác nhau sống dựa vào dòng nước từ sông Sê Kông và các nhánh nhỏ hơn. Họ sống bằng nghề đánh bắt cá tự nhiên và thu hái các sản vật từ rừng và canh tác nông nghiệp. Ngoài ra, có hơn 30.000 người sinh sống dọc theo sông Sê Kông ở tỉnh Stung Treng của Campuchia, đa số họ là các nhóm dân tộc thiểu số sống phụ thuộc vào các tài nguyên đất đai và tài nguyên nước. Sức khỏe của các cộng đồng sinh sống ven sông Sê Kông và các hệ sinh thái ven sông đang bị đe dọa bởi sự phát triển mạnh mẽ dựa vào khai thác tài nguyên thiên nhiên. Hiện có tới 17 đập được quy hoạch trong lưu vực để xuất khẩu điện cho Việt Nam và Thái Lan.

Trước khi xảy ra thảm họa này, việc dự án thủy điện Xe Pian Xe Nam Noy chuyển nước từ sông Xe Pian đến hồ chứa thủy điện đã gây ra những tác động nghiêm trọng phía hạ lưu. Những thay đổi về chất lượng nước và thủy văn đã gây thiệt hại đến nghề cá địa phương, song người dân sinh sống dọc theo sông Xe Pian không nhận được bất kì khoản đền bù hỗ trợ nào cho những mất mát về sinh kế. Khu Bảo tồn quốc gia Xe Pian nằm ngay cạnh sông Xe Pian cũng bị tác động tiêu cực bởi dự án thủy điện này. Do vậy, các nhà phát triển, các đơn vị cung cấp tài chính và nhà đầu tư cho dự án này phải hoàn toàn chịu trách nhiệm về những thiệt hại do dự án thủy điện Xe Pian Xe Nam Noy gây ra theo luật pháp của Lào, phù hợp các tiêu chuẩn quốc tế và các trường hợp giải quyết điển hình.

Dự án đang được triển khai bởi Công ty Năng lượng Xe Pian Xe Namnoy (PNPC). PNPC là một liên doanh được thành lập vào năm 2012 bởi công ty SK Engineering and Construction (Hàn Quốc), Korea Western Power, Ratchaburi Electricity Generating Holding, và Lao Holding State Enterprise. Con đập dự kiến sẽ bắt đầu hoạt động vào năm 2019 với 90% lượng điện sản xuất dự kiến sẽ xuất khẩu sang Thái Lan. Cơ quan điện lực Thái Lan (EGAT) là bên mua điện và một số ngân hàng lớn của Thái Lan đã tài trợ cho dự án này bao gồm: Ngân hàng Krung Thai, Tanachart, Ngân hàng Xuất nhập khẩu Thái Lan and Ngân hàng Ayudhaya (Krung Sri).

Những người dân bị ảnh hưởng nặng nề từ sự cố vỡ đập đang gặp khó khăn trong việc đòi lại công lý từ các công ty và các bên cung cấp tài chính cho dự án. Việc các quy trình pháp lý quốc gia của Lào đang trong quá trình hoàn thiện đã tạo nên những rào cản đáng kể đối với trách nhiệm giải trình từ các nước đầu tư. Bên cạnh đó, tính nhạy cảm chính trị của các khoản đầu tư khiến người dân cảm thấy e ngại và thiếu an toàn khi tiếp cận với các cơ chế của công ty để yêu cầu đền bù.

Kế hoạch mở rộng các hệ thống thủy điện tại hạ nguồn sông Mê Kông gây ra các mối đe dọa lớn đối với hệ sinh thái sông Mê Kông, an ninh lương thực, sinh kế và phúc lợi của người dân địa phương. Dự án thủy điện Xe Pian-Xe Nam Noy được xây dựng theo phương

thức phổ biến mà các dự án thủy điện ở Lào và trong khu vực đang theo đuổi, bằng cách khai thác tài nguyên thiên nhiên để tạo ra doanh thu mà thiếu các tham vấn ý kiến của các cộng đồng bị ảnh hưởng hoặc các bên liên quan một cách thỏa đáng về các thiệt hại về xã hội và môi trường. Phần lớn lợi ích và lợi nhuận từ các dự này đều rơi vào tay các chủ xây dựng và nhà đầu tư trong khi người dân địa phương phải gánh chịu các ảnh hưởng và rủi ro. Hiện tại đã có rất nhiều biện pháp thay thế thủy điện quy mô lớn để phát triển năng lượng. Các giải pháp này cần được đánh giá toàn diện và cần được xem xét trong quá trình ra quyết định và lập quy hoạch phát triển.

Với sự cảnh tỉnh từ thảm họa này, Liên minh Cứu sông Mê Kông đưa ra các yêu cầu sau:

- Các nhà xây dựng và đầu tư tài chính dự án phải chịu trách nhiệm hoàn toàn về mọi tổn thất và thiệt hại, bao gồm cả những thiệt hại xảy ra ở hạ nguồn sông tại Campuchia.
- Để minh bạch, các thỏa thuận chuyên nhượng giữa công ty và chính phủ có quy định rõ trách nhiệm của công ty phải được công bố rộng rãi.
- Một hệ thống hỗ trợ độc lập, toàn diện cần được thiết lập ngay lập tức cho những nạn nhân sống sót sau thảm họa này nhằm đảm bảo an toàn, đáp ứng nguyện vọng và yêu cầu bồi thường của họ.
- Các nhà xây dựng dự án cần phải cam kết giải quyết đầy đủ các yêu cầu của người dân và kế hoạch thực hiện lâu dài nhằm cứu trợ và phục hồi khu vực bị ảnh hưởng. Việc này phải được tiến hành ngay lập tức.
- Chính phủ các nước hạ lưu sông Mê Kông cần tạm dừng các dự án thủy điện trong khu vực để tiến hành đánh giá một cách toàn diện, độc lập và minh bạch; đồng thời các chính phủ cần tìm kiếm các giải pháp năng lượng thay thế và chính sách phát triển bền vững.